SUMATRAHOF
ONDERZOEKSRAPPORT

» ONDERZOEK NAAR SOCIALE INTERACTIE TUSSEN BEWONERS IN HET SUMATRAHOF

Ons Doel

ZIJDEKWARTIER

DE HAARDSTEE

GESCHREVEN DOOR BENICE BARTMAN, OPDRACHTNEMER
30-01-2026

WERKGEVER
STICHTING DE HAARDSTEE

OPDRACHTGEVERS ONDERZOEK
WONINGSTICHTING ONS DOEL
ZIJDEKWARTIER ARCHITECTEN
STICHTING DE HAARDSTEE

VORMGEVING EN FOTO'S
ZIJDEKWARTIER ARCHITECTEN

INHOUDSOPGAVE

Introductie **5**

Samenvatting **7**

1. Het Sumatrahof **8**

1.1 De Visie 8
1.1.1 Bijzondere Doelgroep 9
1.2 Ruimtelijke en Sociale Keuzes 10
1.2.1 Ruimtelijke Keuzes 10
1.2.2 Sociale Keuzes 11

2. Het Onderzoek **14**

3. De Start van het Wonen in het Sumatrahof **16**

3.1 Alledaags Contact 16
3.2 Gepland Contact 20
3.3 Digitaal Contact 22

4. De Rol van Ruimtelijke en Sociale Keuzes in Sociale Interactie **26**

4.1 Alledaags Contact en Ruimtelijke Keuzes 26
4.2 Gepland Contact en Sociale Keuzes 27
4.3 Digitale Laag als Aanvulling 28

Conclusie **30**

Bronnen **32**

Dankwoord **33**

INTRODUCTIE

Hoe ontwerp je een woonomgeving waar mensen niet alleen naast elkaar wonen, maar ook mét elkaar leven? Deze vraag staat steeds vaker centraal bij beleidsmakers, architecten, woningcorporaties en zorgorganisaties. De urgentie is groot: zorgvragen worden complexer en sociale netwerken bieden minder houvast (VGN 2025; SCP 2024). Adviesraden zoals de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) wijzen op het belang van sociale infrastructuur en ontmoetingsplekken om cohesie, wederkerigheid en grip op het leven te versterken. Zij benadrukken dat ruimtelijke keuzes diep ingrijpen in sociale verhoudingen (WRR 2025; SCP 2024). Tegelijkertijd klinkt de roep om meer verbondenheid in een samenleving die steeds individualistischer wordt. Ontmoeting wordt gezien als een sleutel tot sociale cohesie en wederkerigheid (Movisie 2020). Maar ontmoeting komt niet vanzelf en vraagt om bewuste keuzes in zowel sociale structuren als ruimtelijke inrichting (Gehl 2010).

Het Sumatrahof in Leiden is een voorbeeld van een woonproject waarin deze ambitie expliciet vorm krijgt. Het complex, opgeleverd in 2025, is ontworpen om prettig samenleven te ondersteunen. Niet door ontmoeting verplicht te stellen, maar door lichte vormen van contact mogelijk te maken waaruit verbinding kan groeien. Onderzoek laat zien dat lichte vormen van contact – zoals wanneer men elkaar vluchtig, spontaan en herhaald tegenkomt – tot een gevoel van vertrouwdheid leiden, wat een belangrijke basis vormt voor prettig samenleven en sociale cohesie (Brock et al. 2025). Woningstichting Ons Doel en Zijdekwartier architecten werkten daarom samen aan een ontwerp dat ontmoeting stimuleert en inclusief en betaalbaar wonen combineert. Het resultaat is een hof met 82 sociale huurwoningen, waarvan tien voor cliënten van zorgorganisatie De Haardstee. Het gebouw is opgezet met een menselijke schaal en gemeenschappelijke en collectieve ruimtes die contact uitnodigen. Daarmee is in het ontwerp van het Sumatrahof niet alleen rekening gehouden met vereiste technische en ecologische duurzaamheidsopgaven, maar ook met de maatschappelijke vraag naar verbondenheid. Hiervoor werd het project bekroond met zowel de Betaalbaar Wonen Prijs1 als de ZorgSaamWonen Award2 – erkenningen voor projecten die betaalbaarheid, inclusiviteit en sociale kwaliteit weten te verbinden.

Om inzicht te krijgen in hoe de dagelijkse praktijk van het Sumatrahof eruitziet, heeft er in opdracht van Ons Doel, Zijdekwartier architecten en De Haardstee gedurende drie maanden etnografisch onderzoek in het Sumatrahof plaatsgevonden. Dit rapport presenteert de resultaten van dat onderzoek. Het rapport laat zien hoe ruimtelijke en sociale keuzes sociale interacties tussen bewoners in het Sumatrahof beïnvloeden, en wat deze inzichten betekenen voor bredere vraagstukken over leefbaarheid, informele zorg en gemeenschapsvorming.

1 *De Betaalbaar Wonen Prijs wordt jaarlijks door de provincie Zuid-Holland uitgereikt.* https://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/woningbouw/betaalbaar-wonen-prijs/

2 *De ZorgSaamWonen Award wordt jaarlijks uitgereikt tijdens het ZorgSaamWonen congres.* https://www.zorgsaamwonen.nl/artikel/zorgzame-buurten-en-wijken/woonzorgzone-daalhof-en-wooncomplex-het-sumatrahof-winnen-de-zorgsaamwonen-award-2025

SAMENVATTING

Dit onderzoeksrapport beschrijft hoe het samenleven tussen bewoners in het Sumatrahof in Leiden zich ontwikkelde in de eerste maanden na de oplevering van het wooncomplex. Het Sumatrahof is opgezet met de ambitie om niet alleen betaalbare woningen te bieden, maar ook ontmoeting en verbondenheid tussen bewoners te stimuleren. In het complex wonen 82 huishoudens, waaronder tien cliënten van zorgorganisatie De Haardstee. Dit onderzoek verkent hoe bewoners elkaar in de dagelijkse praktijk ontmoeten en contact onderhouden, en welke rol het ontwerp van het gebouw en de sociale aanpak daarbij spelen.

Het onderzoek is uitgevoerd vanuit een etnografische benadering en vond plaats in de periode van september tot en met november 2025. Gedurende drie maanden werd regelmatig tijd doorgebracht in en rondom het Sumatrahof. Er zijn vijftien semigestructureerde interviews afgenomen met bewoners, aangevuld met informele gesprekken, observaties in het gebouw en deelname aan bewonersbijeenkomsten. Ook de gezamenlijke WhatsApp-community van bewoners is betrokken bij het onderzoek, omdat deze een zichtbare rol speelt in het dagelijkse contact. Samen geven deze methoden een rijk beeld van hoe het leven in het Sumatrahof zich in de startfase ontvouwde.

Uit de bevindingen komt naar voren dat sociale interactie tussen bewoners zich in drie vormen voordoet. Allereerst is er volop alledaags contact: korte ontmoetingen in het voorbijgaan, zoals een groet in de hal, een praatje in de lift of een korte uitwisseling op de galerij. Dit contact is meestal vrijblijvend en laagdrempelig, maar speelt een belangrijke rol in het leren (her)kennen van medebewoners. Daarnaast is er gepland contact, zoals bewonersbijeenkomsten en gezamenlijke activiteiten. Deze momenten werden in de beginfase mede mogelijk gemaakt door kwartiermakers en vonden vooral plaats in de gemeenschappelijke ruimte. Tot slot is er digitaal contact via een gezamenlijke WhatsApp-community. In deze groep stemmen bewoners praktische zaken af, delen zij vragen of ideeën en ontstaan initiatieven die soms ook leiden tot fysieke ontmoetingen.

De analyse laat zien dat deze vormen van contact niet los van elkaar staan, maar elkaar aanvullen. Het ontwerp van het Sumatrahof – met zichtlijnen, overgangszones en gemeenschappelijke plekken – maakt toevallige ontmoetingen mogelijk, zonder die af te dwingen. Sociale keuzes, zoals het beschikbaar stellen van een gemeenschappelijke ruimte en het inzetten van kwartiermakers, bieden structuur aan meer gepland contact. De WhatsAppcommunity ondersteunt contactmomenten op afstand en versterkt sommige processen, maar staat als aanvullende laag naast het ruimtelijke en sociale raamwerk.

Een belangrijk inzicht uit het onderzoek is dat ontmoeting in het Sumatrahof grotendeels vrijblijvend is. Bewoners kiezen zelf in welke mate zij deelnemen aan contactmomenten. Die keuzevrijheid wordt door velen gewaardeerd. Ook medewerkers en cliënten van De Haardstee maken deel uit van het alledaagse leven in het gebouw en bewegen zich zichtbaar door het Sumatrahof, zonder dat dit door bewoners als bijzonder wordt ervaren.

Het onderzoek laat daarmee zien hoe ruimtelijke en sociale keuzes samen voorwaarden scheppen voor ontmoeting en contact, zonder vast te hoeven leggen hoe dat contact eruit moet zien. Leefbaarheid, informele zorg en gemeenschapsvorming worden zichtbaar als processen die zich ontwikkelen wanneer ontmoeting wordt gefaciliteerd en bewoners ruimte krijgen om zelf initiatief te nemen.

1. HET SUMATRAHOF

Het Sumatrahof is ontwikkeld als antwoord op actuele vraagstukken rondom wonen, zorg en welzijn. De betrokken partijen – Woningstichting Ons Doel, Zijdekwartier architecten en zorgorganisatie De Haardstee – delen de overtuiging dat een leefomgeving meer kan zijn dan een verzameling woningen. Zij kan een sociale infrastructuur de ruimte geven waardoor ontmoeting en verbondenheid kunnen groeien. Zoals architect en directeur van Zijdekwartier architecten Ianthe Mantingh vertelt, is het ontwerp erop gericht dat bewoners elkaar laagdrempelig kunnen ontmoeten, zodat vanuit dat contact vertrouwen, saamhorigheid en wederzijdse hulp kunnen groeien. Het Sumatrahof is daarmee een leefomgeving waarin ruimtelijke en sociale keuzes bewust zijn ingezet om prettig samenleven te ondersteunen.

1.1 DE VISIE

De betrokken partijen ontwikkelden een visie die verder gaat dan het realiseren van woningen, met als doel het scheppen van voorwaarden voor ontmoeting. In het document *Het Thuisgevoel Sumatrastraat 195 van Zijdekwartier architecten (2019)* wordt benadrukt dat vluchtige ontmoetingen cruciaal zijn voor een prettig leefklimaat.

Deze alledaagse ontmoetingen zorgen er volgens het architectenbureau voor dat bewoners elkaar leren herkennen in de leefomgeving en gaandeweg vertrouwd raken met de mensen en plekken om hen heen. Op deze manier kan bekendheid ontstaan die als basis dient voor verder contact:

> *"Dat voelt veiliger en vertrouwd, op die basis kan een stukje samenleving ontstaan. Onze rol is het scheppen van voorwaardes voor deze ontmoeting, zodat buurtbewoners elkaar op een ongedwongen manier tegen komen en op een natuurlijke manier samen iets opbouwen."*

Op basis van lichte contacten kan wederkerigheid en praktische steun tot stand komen wat het zelfredzaam vermogen bevordert. Zo stelt Zijdekwartier architecten (2019) dat ontwerp dat ontmoeting mogelijk maakt niet alleen de kans op informele hulp vergroot, maar ook bijdraagt aan gezondheid, het verminderen van eenzaamheid, sociale veiligheid, inclusie, uitwisseling van ideeën en eigenaarschap over de omgeving. Door ontmoeting te faciliteren hopen de betrokken partijen niet alleen een hoge mate van leefbaarheid te creëren, maar ook bij te dragen aan een inclusieve samenleving.

1.1.1 BIJZONDERE DOELGROEP

Deze visie op ontmoeting en alledaagse nabijheid krijgt in het Sumatrahof onder meer gestalte in de keuzes die zijn gemaakt ten aanzien van de bewonerssamenstelling. Hoewel het reserveren van een deel van de woningen voor een bijzondere doelgroep voortvloeit uit bredere beleidsafspraken, hebben de betrokken partijen deze randvoorwaarde aangegrepen om het concept van het Sumatrahof expliciet te verbinden aan hun visie. Een concrete uitwerking hiervan is de samenwerking met zorgorganisatie De Haardstee. Van de 82 appartementen in het Sumatrahof zijn er tien bestemd voor cliënten van deze organisatie, die begeleiding biedt aan mensen met een lichte verstandelijke beperking en/of een autismespectrumstoornis. De overige 72 appartementen betreffen sociale huurwoningen zonder aanvullende toelatingseisen. Deze opzet resulteert in een gemengde bewonerssamenstelling, waarin cliënten wonen te midden van starters, eenpersoons- en kleine huishoudens.

De Haardstee haakte bewust aan vanuit haar eigen visie die aansluit bij de bredere maatschappelijke opgave om te bouwen aan zorgzame buurten en gemeenschappen. Deze visie gaat ervan uit dat zorg niet alleen in zorginstellingen plaatsvindt, maar onderdeel behoort te zijn van het alledaagse leven in de wijk. Een zorgzame gemeenschap is een omgeving waarin gezondheid, ontmoeting en wederkerigheid centraal staan, en waarin bewoners – met en zonder beperking – elkaar ontmoeten, herkennen en ondersteunen op een manier die bij hen past. Daarvoor zijn buurten nodig waarin sociale relaties kunnen groeien. Het realiseren van zulke zorgzame buurten wordt beschouwd als een gezamenlijke maatschappelijke opgave. Hiervoor is samenwerking nodig tussen verschillende partijen, waaronder buurtbewoners, welzijnsorganisaties, buurtcoöperaties, gemeenten en zorgaanbieders. Vanuit deze visie sluit De Haardstee aan bij bestaande initiatieven in wijken, benut de organisatie lokale sociale structuren en draagt zij bij aan het versterken van netwerken waar dat nodig is.

In het Sumatrahof biedt De Haardstee een begeleid traject aan jongeren tot 27 jaar om zelfstandig te leren wonen. De eigen studio's liggen gespikkeld door het gebouw. Hierdoor maken zij deel uit van een leefomgeving met uiteenlopende bewoners. Gedurende anderhalf tot twee jaar werken zij aan persoonlijke doelen, met structurele begeleiding. Daarnaast kunnen cliënten gedurende de week van 10:00 tot 22:00 terecht bij het steunpunt van de organisatie, dat eveneens in het Sumatrahof gevestigd is. Zo combineert het traject praktische begeleiding met een sociale context, in lijn met De Haardstee's overtuiging dat inclusie en ontmoeting van essentieel belang zijn voor de kwaliteit van leven. Na afronding van het traject stromen cliënten door naar volledig zelfstandig wonen via Stichting Huisvesting Werkende Jongeren (SHWJ), waarmee er ruimte voor een nieuwe cliënt wordt geboden. Daarmee fungeert het Sumatrahof niet als eindstation, maar als tussenschakel binnen de wooncarrière van de cliënten van De Haardstee.

"Deze visie gaat ervan uit dat zorg niet alleen in zorginstellingen plaatsvindt, maar onderdeel behoort te zijn van het alledaagse leven in de wijk."

1.2 RUIMTELIJKE EN SOCIALE KEUZES

De uitgangspunten van het Sumatrahof vertalen zich in concrete keuzes. Om hun visie te realiseren, kozen de partijen voor een doordacht ruimtelijk ontwerp en sociale strategieën die ontmoeting en betrokkenheid bevorderen.

1.2.1 RUIMTELIJKE KEUZES

Het ontwerp van het Sumatrahof is gebaseerd op drie kernprincipes:

1. **Een menselijke maat**
   Afstanden, zichtlijnen en schaal zijn afgestemd op hoe mensen elkaar kunnen zien, herkennen en benaderen.

2. **Een prettige route van straat naar huis met een gradatie in ruimtes van openbaar via collectief naar privé**
   De route van straat naar huis is bewust geschakeerd vormgegeven: van het voorplein naar de entreehal, langs de gemeenschappelijke ruimte, door de binnentuin en over de galerij tot aan de voordeur. Deze opzet vergroot de kans op ontmoeting en draagt bij aan een omgeving die vertrouwd en veilig aanvoelt. Bewoners kunnen bovendien kiezen uit meerdere routes - via een van de hallen of over de buitentrappen door het hof - waardoor zij zelf bepalen langs welke buren zij die dag lopen. Zo blijft ontmoeten een eigen keuze.

3. **Drempelzones**
   De drempelzone, de overgang tussen woning en collectieve of openbare ruimte, is ontworpen om zowel privacy als contactmogelijkheden te bieden. Daarnaast is de oriëntatie van de woningen zo gekozen dat visueel en sociaal contact met buren vanuit de woning wordt gestimuleerd. Woonkamers grenzen aan de galerij, waardoor deze als verlengstuk van de woning kan functioneren. Deze opzet is bedoeld om de collectieve ruimte persoonlijker te maken en ontmoeting te faciliteren.

Concreet uit dit ontwerp zich in verschillende elementen: het voorplein fungeert als eerste ontmoetingsplek en wordt begrensd door een laag tuinmuurtje dat uitnodigt even te zitten. Op de begane grond zorgen persoonlijke stoepen en eigen trapjes voor een zachte overgang tussen privé en openbaar, waar lichte contacten kunnen ontstaan. Ook de entreehallen zijn ruim en licht, met zicht op de binnentuin en een prominente trap die gebruik stimuleert. Aan de westzijde grenst de hal direct aan de gemeenschappelijke ruimte, met een keuken en toilet; de verdere inrichting bedenken de bewoners gezamenlijk. Het hof vormt een luwe, afgeschermde plek tussen openbaar en privé, met veel groen. Daarnaast zijn de galerijen extra breed en verdeeld in een loopzone en een private zone, waar bewoners bijvoorbeeld een zitje kunnen plaatsen. Voordeuren zijn verdiept aangebracht en woonkamers grenzen aan de galerij, waardoor deze als verlengstuk van de woning fungeert. Extra buitentrappen – de olifantenpaadjes

DE RUIME ENTREEHAL AAN HET OPENBARE VOORPLEIN

DE LUWE COLLECTIEVE BINNENTUIN MET DE OLIFANTENPAADJES

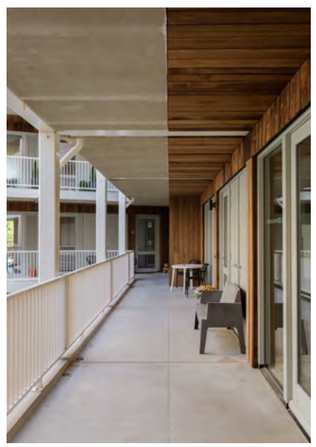
DE BREDE GALERIJ MET EEN STOEP BIJ ELKE VOORDEUR

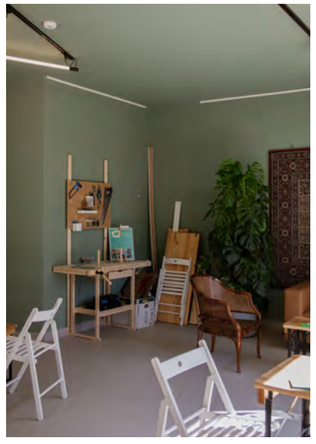

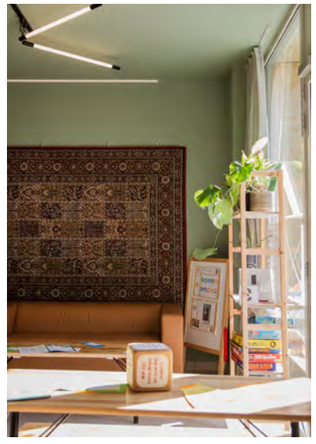
DE GEMEENSCHAPPELIJKE RUIMTE DIRECT NAAST DE ENTREE AAN HET PLEIN

- verbinden de galerijen, zodat informele routes door het gebouw ontstaan. Tezamen zijn deze ruimtelijke keuzes ontworpen om spontane ontmoetingen op een natuurlijke manier mogelijk te maken, waardoor verbinding kan groeien.

1.2.2 SOCIALE KEUZES

Er zijn naast ruimtelijke keuzes, sociale keuzes gemaakt om de gezamenlijke visie van het Sumatrahof te verwezenlijken. Volgens de betrokken partijen moet het ontwerp niet alleen ruimtelijke, maar ook sociale voorwaarden scheppen voor prettig samenleven. Deze voorwaarden vertalen zich naar vier keuzes:

1. Een persoonlijke aanpak van de woningstichting;
2. Het beschikbaar stellen van een gemeenschappelijke ruimte;
3. Het betrekken van bewoners bij de leefomgeving;
4. En het inzetten van kwartiermakers.

Ten eerste koos woningstichting Ons Doel voor een persoonlijke benadering gedurende het verhuur-, kennismakings- en oplevertraject. In de woningadvertentie werd expliciet vermeld dat het wonen in het Sumatrahof plaatsvindt binnen een sociale leefomgeving, zodat potentiële bewoners vooraf wisten waarvoor zij kozen. Daarnaast organiseerde Ons Doel informatiebijeenkomsten met verplichte aanwezigheid voor nieuwe bewoners, waarin de sociale insteek van het woonconcept en de rol van De Haardstee werden toegelicht. Hierbij waren de kwartiermakers al betrokken, zij ondersteunden de persoonlijke aanpak door contact te leggen met toekomstige bewoners, vragen te beantwoorden en een basis te creëren voor betrokkenheid en sociale interactie. Zo konden bewoners kennismaken met het Sumatrahof, haar visie en met de verhuurder. Ook bij de oplevering stond persoonlijk contact centraal, via een spreekuur op locatie georganiseerd door Ons Doel in plaats van contact met de aannemer. Met deze aanpak beoogt Ons Doel bewoners goed te informeren, als basis voor betrokkenheid en sociale interactie.

Een tweede sociale keuze betreft het beschikbaar stellen van een gemeenschappelijke ruimte voor bewoners van het Sumatrahof. Deze keuze is opvallend, omdat de ruimte ook als woning verhuurd had kunnen worden. De ruimte bevindt zich naast de hoofdingang van het gebouw en is uitgerust met een keuken en toilet. Na oplevering werd de ruimte tijdelijk ingericht met lange tafels en bankjes, een zithoek, een gereedschapskast, een plantenhoek en een ruilkast. Door de ruimte op een centrale en toegankelijke plek te situeren, ontstaat een laagdrempelige mogelijkheid tot ontmoeting en een gedeelde voorziening voor sociale interactie. Onderweg van straat naar huis komen bewoners langs deze ruimte en krijgen zo zicht op wat binnen gebeurt. Hierdoor wordt spontane deelname gestimuleerd.

Daarnaast koos Ons Doel ervoor bewoners te betrekken bij de inrichting en het gebruik van de leefomgeving. Bewoners kregen de mogelijkheid

om ideeën en opmerkingen te delen over zowel de gemeenschappelijke ruimte als de binnentuin. Dit gebeurde onder meer tijdens bewonersbijeenkomsten, via een ideeënbrievenbus en later ook via digitale kanalen. Het doel is een basis te leggen voor betrokkenheid, waarin ook gezamenlijke verantwoordelijkheid en onderlinge afstemming een plaats krijgen, zonder dat vooraf vaststaat hoe dit zich zal ontwikkelen.

Om deze betrokkenheid te ondersteunen, stelde Ons Doel twee kwartiermakers van stichting Peen en Ui aan, een organisatie die gespecialiseerd is in social design. Gedurende de opstartfase, waarin de kwartiermakers zowel vóór, tijdens, als na de onderzoeksperiode actief waren, begeleiden zij bewoners bij gezamenlijke besluitvorming en organiseren activiteiten die ontmoeting stimuleren. Daarmee vormen de kwartiermakers een schakel tussen de bewoners en de woningstichting, waarmee de sociale ambities van het project verder worden ondersteund. De inzet van Peen en Ui is bedoeld om betrokkenheid en ontmoeting actief te faciliteren en zo een sociale basis te leggen.

De intentie van het Sumatrahof is hiermee helder: het creëren van een prettige leefomgeving. Met een combinatie van ruimtelijke en sociale keuzes probeert het project voorwaarden te scheppen voor sociale interactie, verbinding en eigenaarschap. Woningstichting Ons Doel en Zijdekwartier architecten geven daarmee vorm aan de ambitie om betaalbaarheid, inclusiviteit en sociale kwaliteit te verbinden. Voor De Haardstee biedt het Sumatrahof een context waarin cliënten als onderdeel van de alledaagse woonomgeving ervaring kunnen opdoen met zelfstandig wonen. Hoe deze ambities in het dagelijks leven van bewoners betekenis krijgen, vormt het uitgangspunt van dit onderzoek. Om hier inzicht in te krijgen, wordt in het volgende hoofdstuk uiteengezet hoe het onderzoek is opgezet en uitgevoerd.

2. HET ONDERZOEK

Dit onderzoek vond plaats in het Sumatrahof in Leiden en bestond uit etnografisch veldwerk, uitgevoerd in de periode van september tot en met november 2025. Het onderzoek richtte zich op het dagelijks leven binnen het wooncomplex en op de manier waarop sociale interactie en samenleven in de praktijk vorm krijgen.

De kern van het onderzoek werd gevormd door vijftien semigestructureerde interviews met bewoners van het Sumatrahof. Deze interviews werden aangevuld met spontane gesprekken die plaatsvonden in en rondom het complex. Deze informele uitwisselingen dienden niet alleen om aanvullende informatie te verzamelen, maar ook om een contextueel begrip te ontwikkelen van hoe bewoners hun leefomgeving ervaren en gebruiken. De gesprekken varieerden in lengte en diepgang: van korte uitwisselingen tot gesprekken van meer dan een uur.

Door gedurende drie maanden regelmatig aanwezig te zijn in het Sumatrahof, konden natuurlijke contactmomenten ontstaan, waarin bewoners hun ervaringen, ideeën en zorgen deelden. Deze fysieke nabijheid was essentieel om niet alleen te horen wat bewoners vertelden, maar ook om te zien hoe sociale interactie zich in de dagelijkse praktijk ontvouwt.

Observaties vonden plaats op verschillende plekken in het gebouw, waaronder de gemeenschappelijke ruimte, het steunpunt van De Haardstee en tijdens het doorkruisen van het complex. Deze observaties boden inzicht in sociale dynamieken die niet altijd expliciet in gesprekken werden benoemd, zoals spontane ontmoetingen, het gebruik van collectieve ruimtes en subtiele vormen van gedrag en onderlinge afstemming. Om een zo breed mogelijk beeld te verkrijgen, vonden observaties plaats op verschillende dagen en tijdstippen, zowel doordeweeks als in het weekend.

Naast individuele gesprekken en observaties zijn vier bewonersbijeenkomsten bijgewoond. Deze momenten boden inzicht in collectieve thema's en vormen van gezamenlijke besluitvorming. Daarnaast zijn gesprekken gevoerd met de partijen die bij het Sumatrahof betrokken zijn, waaronder Ons Doel, Zijdekwartier architecten, De Haardstee en Peen en Ui. Deze gesprekken droegen bij aan een beter begrip van de achterliggende intenties, keuzes en rollen van de verschillende betrokkenen.

Een aanvullende vorm van observatie vond plaats in de WhatsApp-community van bewoners van het Sumatrahof. Deze digitale omgeving bood inzicht in dagelijkse communicatie, informatie-uitwisseling en de rol van digitale interactie binnen het sociale leven van het complex.

Om bewoners te informeren over de aanwezigheid van een onderzoeker, is voorafgaand aan het veldwerk een introductiebrief verspreid onder alle bewoners. Deze brief werd tevens als poster opgehangen in de entreehallen van het complex. Ook bij het betreden van de WhatsApp-community van het Sumatrahof en tijdens de bijgewoonde bewonersbijeenkomsten is de aanwezigheid van de onderzoeker kenbaar gemaakt.

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Code of Ethics van de Antropologen Beroepsvereniging (ABv, 2019). Voor deelname is mondelinge toestemming gevraagd, waarbij deelnemers zijn geïnformeerd over het doel van het onderzoek, de werkwijze van de onderzoeker en hun recht om deelname op elk moment te beëindigen. Alle bewoners zijn benaderd als gelijkwaardige deelnemers, ongeacht hun woonsituatie. Om vertrouwelijkheid te waarborgen, zijn alle deelnemers in dit rapport geanonimiseerd en zijn herkenbare details waar nodig aangepast.

3. DE START VAN HET WONEN IN HET SUMATRAHOF

In het eerste hoofdstuk werd duidelijk welke visie en keuzes aan het Sumatrahof ten grondslag liggen, en het tweede hoofdstuk beschreef hoe het onderzoek is opgezet om die visie in de praktijk te onderzoeken. Dit hoofdstuk belicht hoe sociale interactie tussen bewoners zich in de eerste maanden na oplevering ontwikkelde, zoals waargenomen tijdens observaties en verwoord in gesprekken en interviews met bewoners.

Bij de oplevering van het Sumatrahof in juli 2025 startte het wonen vanuit een voor iedereen nieuwe situatie. Bewoners trokken als nieuwkomers in en kenden elkaar niet. Er waren nog geen bestaande sociale banden, op enkele cliënten van De Haardstee na - die elkaar kenden van een eerdere woonlocatie. Het was dus een vrijwel blanco begin, waarin sociale relaties nog gevormd moesten worden. De bevindingen laten zien dat sociale interactie in deze startfase in drie vormen naar voren komt: alledaags contact in het voorbijgaan, gepland contact tijdens georganiseerde- en door bewoners geïnitieerde momenten, en digitaal contact via een gezamenlijke WhatsAppcommunity. Aan de hand van deze drie vormen wordt in dit hoofdstuk uiteengezet hoe sociale interactie zich in het Sumatrahof manifesteert. Deze empirische beschrijving dient als vertrekpunt voor het volgende hoofdstuk, waarin wordt onderzocht welke rol ruimtelijke en sociale keuzes spelen in het ontstaan en verloop van deze interacties.

3.1 ALLEDAAGS CONTACT

In de zomer van 2025 ontvingen de nieuwe bewoners van het Sumatrahof de sleutels van hun appartement. De studio's, eenkamer- en tweekamerwoningen werden kaal opgeleverd, waardoor bewoners zelf werkzaamheden uitvoerden, zoals het leggen van een vloer, het inrichten van de keuken en het verven van muren. Deze werkzaamheden zorgden ervoor dat veel bewoners tegelijkertijd in het hof aanwezig waren. Een bewoner vertelde naderhand:

> *"Iedereen was aan het klussen, dus ik heb zo al een paar buren ontmoet."*

In deze fase kwamen bewoners elkaar regelmatig tegen tijdens hun dagelijkse werkzaamheden in het gebouw. De ontmoetingen variëerden in vorm en duur: soms bleef het bij een kort gesprek in het voorbijgaan, in andere gevallen wisselden bewoners praktische tips uit, leenden zij gereedschap of hielden zij samen pauze. Een bewoonster beschrijft hoe zulke momenten zich spontaan aandienden:

> *"Ik zette dan gewoon een hele pot koffie en dan dronken we daar samen van in de gezamenlijke ruimte."*

Als in september de meeste appartementen bewoond zijn, verandert het karakter van deze alledaagse ontmoetingen. Met het afronden van de klus- en verhuiswerkzaamheden, en het aanbreken van de herfst verplaatste het dagelijks leven zich meer naar binnen. Een bewoner merkte daarover op dat het rustiger werd in het hof: "mensen zijn gewoon aan het settelen." Desondanks bleef er in deze periode sprake van regelmatig alledaags contact.

Ontmoetingen doen zich vanaf dit moment minder verspreid voor en concentreren zich vooral op vaste, functionele plekken in het gebouw. **Bewoners noemen in deze periode van settelen met name de entreehallen, de lift en de postvakken als ontmoetingsplekken - "echt plekken waar mensen veel doorheen lopen," voegt een bewoner tijdens een interview toe.**

Op deze plekken bleef het contact in eerste instantie meestal bij een groet, die door bewoners als vanzelfsprekend wordt beschreven. Het elkaar aankijken en groeten vormt de basis van ontmoeting op deze functionele knooppunten. Wanneer bewoners elkaar vaker zien of tijdelijk samen optrekken -bijvoorbeeld in de lift of lopend richting de woning - kan de groet verschuiven naar een kort gesprek. Op de vraag wat er gebeurt als men iemand tegenkomt in het gebouw, antwoordde een bewoonster: "Ik zeg altijd wel hallo. En als ik in de lift sta of als we samen naar boven lopen, dan probeer ik wel een babbeltje te maken. 'Ik heb je lang niet gezien...' of 'hoe gaat het?' Gewoon even een praatje. Ze hoeven niet gelijk de deur bij mij plat te lopen."

De inhoud van deze 'praatjes' is alledaags en praktisch en sluit aan bij de gedeelde situatie: vragen over het wonen, het gebruik van het gebouw of het wennen aan de nieuwe omgeving. "Als je iemand tegenkomt is het oké," legt een andere bewoonster tijdens een interview uit, "dan maak je een praatje." Net als de eerdere opmerking over bewoners die de deur niet plat hoeven te lopen, benadrukt dit citaat de waardering voor het vrijblijvende karakter van deze ontmoetingen: contact ontstaat in het voorbijgaan en schept geen verwachtingen over vervolg of verdieping.

Tegelijkertijd wordt duidelijk dat alledaags contact in deze periode sterk samenhangt met individuele ritmes. Een bewoonster met lange werkdagen geeft in een gesprek aan dat ontmoetingen afhankelijk zijn van toeval: "Je moet elkaar maar net treffen," legt ze uit, "het is niet dat we op één gezet moment toevallig allemaal thuiskomen." Dit bleek ook tijdens observaties: contactmomenten vinden voornamelijk plaats bij aankomst en vertrek, ingebed in de dagelijkse routines van bewoners.

Deze variatie wordt gedurende de onderzoeksperiode zichtbaar in de mate waarin bewoners zich in

en rond het gebouw ophielden. Bewoners die veel buitenshuis werkten of weinig tijd doorbrachten in de ruimtes buiten hun woning ervaarden minder contactmomenten, terwijl bewoners die vaker aanwezig waren ook vaker anderen tegen het lijf liepen. Uit observaties en gesprekken blijkt dat zichtbaarheid hierin een belangrijke rol speelt. In een van die gesprekken merkte een bewoonster over een medebewoonster op de galerij op: “Ja, ze zit natuurlijk wel vaker buiten,” wat voor haar tot herkenning leidde. Herhaalde aanwezigheid maakte deze persoon gaandeweg herkenbaar en verlaagde de drempel voor contact. In een ander gesprek beschreef een bewoner hoe dit in de praktijk uitwerkt:

> *“De mensen die veel buitenkomen, zoals de mevrouw die beneden vaak buiten rookt, zie ik vaak [...] en dan maak ik ook weleens een praatje.”*

Door deze zichtbaarheid in het dagelijks gebruik van het gebouw werd de bewoonster een bekend aanspreekpunt voor voorbijgangers. Opvallend is dat vrijwel alle geïnterviewde bewoners deze rokende bewoonster noemen als herkenbaar gezicht in het hof. Dit laat zien hoe herhaalde zichtbaarheid een sleutelrol speelt in het ontstaan van herkenning en alledaags contact.

Naast bewoners dragen ook medewerkers van het steunpunt van De Haardstee bij aan deze zichtbaarheid. Zij bewegen zich regelmatig door het gebouw om cliënten te begeleiden, wat in de eerste weken soms vragen opriep. Enkele bewoners vroegen zich af: “Waarom gaan jullie bij verschillende woningen naar binnen?” Later bleek dat ook het veelvuldige in- en uitlopen bij één specifieke woning opviel: “Waarom lopen er steeds mensen bij die woning beneden in en uit?” Tijdens interviews werd hen duidelijk dat deze woning het steunpunt van De Haardstee is, een plek waar cliënten terechtkunnen voor begeleiding en praktische ondersteuning. Medewerkers zijn niet alleen zichtbaar door hun werk, maar maken ook deel uit van het sociale leven in het hof: zij groeten bewoners en maken geregeld een praatje vertellen ze. Opvallend is dat het merendeel van de geïnterviewde bewoners aangeeft nauwelijks bezig te zijn met waar het steunpunt zich bevindt of wie precies cliënt is; voor hen maakt het weinig verschil.

Gaandeweg leren bewoners elkaar en andere aanwezigen in het gebouw (her)kennen. In gesprekken en interviews geven bewoners aan dat zij in de loop van de eerste twee maanden kennis hebben gemaakt met hun directe buren en soms ook met andere bewoners op hun verdieping of op hun weg door het gebouw. Voor een deel van hen groeide de wens om meer medebewoners te leren kennen. Die motivatie is deels persoonlijk - “het lijkt me leuk om meer mensen in het gebouw te kennen” - en deels normatief van aard: “je moet toch weten wie er in je gebouw wonen.” Daarbij werd herkenning soms ook in termen van veiligheid geduid: zoals een bewoner verwoordde, “het voelt ook veiliger, vind ik, als je elkaar allemaal een beetje kent.”

Zo laat de startfase van het Sumatrahof zien hoe alledaagse ontmoeting zich geleidelijk ontwikkelt: van intensieve, gedeelde aanwezigheid tijdens het klussen naar kortere, meer gespreide contactmomenten

“Gaandeweg leren bewoners elkaar en andere aanwezigen in het gebouw (her)kennen. In gesprekken en interviews geven bewoners aan dat zij in de loop van de eerste twee maanden kennis hebben gemaakt met hun directe buren en soms ook met andere bewoners op hun verdieping of op hun weg door het gebouw.”

“Deze vorm van lichte, vrijblijvende interactie draagt bij aan herkenning en vertrouwdheid tussen bewoners, zonder verwachtingen of verplichtingen te scheppen.”

die ingebed raken in dagelijkse routines. Deze vorm van lichte, vrijblijvende interactie draagt bij aan herkenning en vertrouwdheid tussen bewoners, zonder verwachtingen of verplichtingen te scheppen. Ook medewerkers en cliënten van De Haardstee maken deel uit van deze informele dynamiek, wat laat zien dat begeleiding op een vanzelfsprekende manier verweven raakt met het dagelijks leven in het hof. Daarbij is het opvallend dat in deze korte tijd bij een deel van de bewoners al de behoefte ontstaat om contact te verdiepen of te verbreden. Dat wordt zichtbaar in momenten waarop bewoners elkaar bewust opzoeken en waarin het contact een meer geplande vorm krijgt.

3.2 GEPLAND CONTACT

Na de oplevering van het Sumatrahof ontstaat gepland contact aanvankelijk vanuit de inzet van Peen en Ui. Al vóór de oplevering van het Sumatrahof schakelde woningstichting Ons Doel de organisatie in. Binnen de persoonlijke aanpak van Ons Doel richtten de kwartiermakers zich op het bevorderen van ontmoeting en betrokkenheid bij de leefomgeving. Tijdens informatiemomenten in het verhuurtraject inventariseerden zij bewonersinteresses en introduceerden ze een sleutelhangersysteem, waarmee bewoners hun dagelijkse interesses en hobby’s zichtbaar kunnen maken voor anderen. Later voerden ze ook een ‘aanbelactie’ uit, waarbij ze op willekeurige wijze langs de deuren gingen om bewoners uit te nodigen voor gezamenlijke activiteiten, hen op de hoogte te stellen van lopende initiatieven en om persoonlijke aandacht te geven.

Begin augustus organiseerden de kwartiermakers van Peen en Ui de Ontmoetsoep, een gepland contactmoment dat bewoners de kans bood elkaar in een informele setting te leren kennen. Het initiatief was bedoeld om drempels voor ontmoeting te verlagen en een eerste basis voor onderlinge relaties te leggen. Een bewoonster blikt hier tijdens een interview op terug:

> *“Ik heb daar zo’n twaalf buren ontmoet. We deden een voorstelrondje, het was fijn om een gezicht bij mensen te leren kennen.”*

Tijdens het napraten ontstond het idee om het contact digitaal voort te zetten, wat leidde tot het aanmaken van een WhatsApp-groep waarmee bewoners ook buiten fysieke bijeenkomsten verbonden konden blijven.

In de weken die volgden namen geplande ontmoetingen meer vorm aan. Eind september organiseerden de kwartiermakers twee bewonersbijeenkomsten in de gemeenschappelijke ruimte. Via posters in de entreehallen, tijdens de aanbelactie en middels een bericht in de groepsapp werden bewoners uitgenodigd. De bijeenkomsten waren praktisch ingericht, met thematafels en visuele materialen om ideeën op te halen voor de inrichting van de gemeenschappelijke ruimte en de binnentuin. Op grote vellen papier schreven of tekenden bewoners hun ideeën en bespraken die met elkaar. De aanpak van Peen en Ui was erop gericht alle bewoners op een laagdrempelige manier te betrekken. Een bewoonster die aangeeft normaal liever te luisteren gaf naderhand tijdens een interview aan: “Ik participeer meer nu, merk ik. De drempel is lager.” Tijdens de bijeenkomsten, maar ook via een ideeënbrievenbus en andere bijdragen geschreven op een paal in de gemeenschappelijke ruimte werden wensen en suggesties opgehaald die later de basis vormen voor het vervolg.

In november hebben de kwartiermakers van Peen en Ui de input van de twee bijeenkomsten geëvalueerd en besproken met Ons Doel. Er volgden twee vervolgbijeenkomsten waar bewoners keuzes mochten maken over de inrichting van de gemeenschappelijke ruimte en de binnentuin. Beide avonden zaten alle aanwezigen aan een grote tafel en werd geopend met een voorstelrondje. Na verdere kennismaking werden gezamenlijk beslissingen gemaakt. Voor de binnentuin viel de keuze op drie verschillende boomsoorten en zeiden bewoners toe zorg te willen dragen voor een gezamenlijke moestuin. Voor de gemeenschappelijke ruimte werden tafels en bankjes aangeschaft, alsook een pingpongtafel en projector om samen films, of bijvoorbeeld voetbal te kijken.

Er waren minder aanwezigen dan bij de eerste twee bijeenkomsten. Bewoners die niet deelnamen, geven aan hiervoor geen tijd te hebben naast dagelijkse verplichtingen, of niet de behoefte te voelen om hierover mee te denken. Zo legde een bewoner achteraf uit:

> *“Ik heb niet per se het gevoel dat ik mee wil bepalen over wat daarmee gebeurt.”*

Hoewel hij de ontwikkelingen van de bijeenkomsten wel in de gaten hield, koos hij ervoor niet actief deel te nemen. Ook enkele andere bewoners gaven aan geen interesse te hebben.

Dat beeld staat naast een groep bewoners die juist wél graag aansloot. Zij geven aan het belangrijk of leuk te vinden om betrokken te zijn bij de leefomgeving en waardeerden de sociale insteek van de bijeenkomsten: “Je zit samen en zo leer je elkaar ook een beetje kennen,” benoemde een bewoonster die meerdere bewonersbijeenkomsten bijwoonde. Ook uit de keuzes voor de collectieve ruimtes die de aanwezige bewoners maakten blijkt hun intentie om daar samen gebruik van te maken en zorg voor te dragen.

Tijdens de vierde bewonersbijeenkomst leidde het samenzijn tot het idee van een maandelijkse spelletjesavond in de gemeenschappelijke ruimte. Via de WhatsApp-groep werd het idee gedeeld:

> *“We hadden net overleg en 1 van de ideeën was om bijvoorbeeld 1x per maand een soort inloop spelletjes avond te organiseren in de gezamenlijke woonkamer. Geen verplichtingen uiteraard. Is dat een leuk idee? = Ja = Nee. Dan kunnen we van daaruit verder plannen.”*

Vijftien bewoners reageerden met een duimpje en er wordt besloten om elke eerste donderdagavond van de maand een spelletjesavond te organiseren. Niet lang na dit contact vond de eerste editie plaats in de

SLEUTELHANGERS WAARMEE BEWONERS HUN INTERESSES KONDEN LATEN ZIEN

DE GEMEENSCHAPPELIJKE WOONKAMER

BEWONERS HANGEN KERSTVERSIERING OP IN HET HOF

gemeenschappelijke ruimte, waarmee bewoners een eerste stap zetten in het zelfstandig organiseren van geplande ontmoetingsmomenten.

Naast de voor- en door bewoners georganiseerde momenten ontstonden sinds de oplevering ook kleinschalige, informele contacten in de privésfeer. Opvallend is dat zich in korte tijd bijvoorbeeld een netwerk vormde van bewoners die kittens uit hetzelfde nest kregen van een medebewoonster, en dat er daarnaast al snel een groepje ontstond dat samen dartte. Deze spontane verbanden vullen het geplande contact aan en dragen bij aan de sociale dynamiek binnen het complex.

Samenvattend ontwikkelt gepland contact zich in de startfase van het Sumatrahof van een eerste, door de kwartiermakers gefaciliteerde kennismaking naar terugkerende bijeenkomsten en eigen bewonersinitiatieven, vrijwel altijd in de gemeenschappelijke ruimte als neutrale ruimte buiten de privésfeer. Deelname varieerde per moment en sloot aan bij persoonlijke voorkeuren en ieders dagelijkse ritme. Daarnaast werd het contact in de WhatsApp-groep steeds zichtbaarder, doordat digitale uitwisselingen merkbaar invloed hebben op sociale interactie in het gebouw. In de volgende paragraaf wordt de rol van het digitale contact nader beschreven.

3.3 DIGITAAL CONTACT

Digitaal contact vormt een eigen laag binnen de sociale interactie in het Sumatrahof, naast alledaagse en geplande ontmoetingen. Kort na de oplevering van het gebouw, tijdens de Ontmoetsoep, besloten bewoners een WhatsApp-groep aan te maken. Een van de aanwezigen vertelde naderhand:

> *"Toen we met zijn vieren, vijven over waren kwam iemand met het idee een groepsapp te maken. Toen dachten we, we proberen het gewoon. Als het niet werkt dan halen we de QR-codes gewoon weer weg."*

Om andere bewoners te informeren werden QR-codes op A4-vellen geprint die werden opgehangen in de entreehallen van het Sumatrahof. Via deze codes konden medebewoners zich aansluiten bij de groepsapp. Binnen een maand telde de WhatsApp-groep ongeveer zestig leden en drie maanden later tachtig leden, waaronder ook cliënten van De Haardstee.

Gedurende het onderzoek was er dagelijks digitaal contact over uiteenlopende zaken. Er werd over woonzaken bericht: "doet de afzuiging het bij jullie?" Er werd om hulp gevraagd: "is er iemand met een busje die even mee wil rijden om twee kastjes op te halen?" Er werd hulp geboden: "ik heb je pakket aangenomen," en er werd gekletst: "pffff wat een drama dat Ajax de laatste tijd." In de groep deelden bewoners vragen en opmerkingen over het wonen, stemden zij kleine zaken af en boden ze hulp aan. Tussendoor was er ruimte voor korte, luchtige uitwisselingen. Bewoners omschreven de groepsapp in interviews vooral als "een handige manier om op de hoogte te blijven."

Het gebruik van de WhatsApp-groep verschilt per bewoner: sommigen lezen vooral mee, anderen reageren af en toe, en een kleinere groep plaatst regelmatig berichten. Bewoners maken hierin eigen afwegingen. Zo vertelde een bewoonster dat zij liever één-op-één contact zoekt:

> *"Als iemand een vraag stelt en ik weet het antwoord, dan stuur ik een privéberichtje."*

Voor haar is de groepsapp vooral een kanaal om mee te lezen omdat ze liever niet deelneemt aan het groepsgesprek. Als ze iets kan bijdragen doet ze dat buiten het gezamenlijke gesprek om. Een andere bewoonster gaf juist aan weleens actief te zijn in de groep, maar zich niet betrokken te voelen bij de informele gesprekken:

> *"Het sociale gesprek doe ik dan weer niet aan mee. Ik heb echt het gevoel dat dat jongeren onder mekaar zijn. Dat vul ik zelf in, maar dan denk ik: nou, laat maar gaan."*

De voorbeelden laten zien dat bewoners op basis van eigen afwegingen verschillend omgaan met het kanaal, variërend van actief deelnemen tot vooral meelezen en alles daartussenin.

De WhatsApp-groep slaat regelmatig een brug naar de fysieke leefomgeving. Gesprekken verplaatsten zich naar privéberichten, bijvoorbeeld om iets af te stemmen, en leidden vervolgens tot ontmoetingen bij elkaar aan de deur, zoals het lenen van spullen of het ophalen van pakketjes. Op deze manier fungeert de WhatsApp-groep als sociale infrastructuur: een laagdrempelig netwerk dat niet alleen informatie uitwisselt, maar ook sociale interactie faciliteert en versterkt. Door deze digitale en fysieke uitwisseling raken bewoners gaandeweg bekender met elkaar. Dat zorgt voor een prettig gevoel vertelde een bewoonster "Dan weet je op een gegeven moment waar iemand woont en onthoud je dat gewoon."

In de weken die na het aanmaken van de WhatsApp-groep volgden kreeg het digitale contact verdere structuur. De kwartiermakers maakten verschillende groepen aan in WhatsApp om het contact over de gemeenschappelijke ruimte, binnentuin en ruilkast (die op dat moment verdere organisatie behoeft) daar voort te zetten. Zodoende ontstond er een Sumatrahof 'community' op WhatsApp, bestaande uit de algemene Sumatrahof appgroep en de nieuwe subgroepen gericht op specifieke onderwerpen. In deze subgroepen stemden bewoners onderling af over het betreffende onderwerp, verdeelden zij taken en namen zij korte beslissingen over uitvoering. De hoofdgroep bleef tegelijkertijd functioneren als plek voor bredere afstemming en gezamenlijke ideeën. Zo werd het voorstel om kerstverlichting in het binnenhof op te hangen via de hoofdgroep ingebracht en in korte tijd uitgewerkt. Meer dan veertig huishoudens droegen financieel bij aan de uitvoering.

"Het digitale contact staat niet los van alledaagse en geplande ontmoetingen, maar vormt er een aanvulling op: het maakt afstemming mogelijk buiten momenten van fysieke aanwezigheid en ondersteunt initiatieven die vervolgens in het gebouw vorm krijgen."

Ook meerdere vertegenwoordigers van betrokken partijen namen deel aan de WhatsApp-community. De kwartiermakers van Peen en Ui werden lid van alle groepen en volgden de communicatie actief. In de beginfase fungeerde de algemene groepsapp voor hen vooral als kanaal om bewoners uit te nodigen voor bewonersbijeenkomsten en om hen te informeren over het besluitvormingsproces. Naarmate thematische groepen ontstonden, verplaatste hun communicatie zich naar deze subgroepen, waarin zij gerichte informatie deelden, afspraken maakten en bewoners betrokken bij specifieke keuzes binnen de WhatsApp-groepen 'Sumatrahof binnen', 'Sumatrahof buiten' en 'Ruilkast'. Zo werd er onder meer gecommuniceerd over het in elkaar zetten van de pingpongtafel, de kleur van de te bestellen moestuinbakken en het opruimen van de ruilkast.

Daarnaast zijn drie medewerkers van het sociaal beheer van woningstichting Ons Doel aangesloten. Zij introduceerden hun rol in de groep en lieten weten ongeveer eens per twee weken mee te lezen om zicht te houden op wat er speelt in het Sumatrahof. Op deze manier kon een korte lijn tussen bewoners en de woningstichting ontstaan, waarbij gezamenlijk wordt afgewogen welke signalen direct via de groepsapp kunnen worden opgepakt en welke zaken via de meer formele meldingsstructuren moeten worden afgehandeld. Tegen het einde van het onderzoek sloot ook een regiebegeleider van zorgorganisatie De Haardstee aan bij de WhatsApp-community om bewoners te informeren over aankomende nachtbezoeken. Daarmee kreeg de Haardstee, net als de andere betrokken partijen, via de app directe zichtbaarheid op ontwikkelingen in het wooncomplex en op vragen of signalen die onder bewoners leven.

De sfeer in de groepsapp werd tijdens interviews overwegend als prettig en behulpzaam beschreven. Tegelijkertijd gaven enkele bewoners aan dat berichten soms uiteenlopen of langs elkaar heen gaan, wat voor spanningen kan zorgen. Een bewoner ervaarde de communicatie in de digitale groep als volgt:

"Dat het af en toe een beetje losgeslagen is, dat mensen alle kanten op gaan. En dat ik dan probeer het een beetje centraal te houden."

Wanneer zulke momenten zich voordeden, volgde meestal nadere toelichting of een luchtige reactie, waarna het gesprek weer werd opgepakt. De app blijkt daarmee niet alleen een kanaal voor afstemming, maar ook een plek waar bewoners gezamenlijk zoeken naar passende manieren van communiceren.

In de eerste maanden van het wonen in het Sumatrahof kreeg het digitale contact zo geleidelijk een plaats in het sociale leven van het gebouw. Wat begon als een eenvoudige groepsapp, groeide uit tot een centrale, doorlopende laag in de onderlinge relaties tussen bewoners. Het digitale contact staat niet los van alledaagse en geplande ontmoetingen, maar vormt er een aanvulling op: het maakt afstemming mogelijk buiten momenten van fysieke aanwezigheid en ondersteunt initiatieven die vervolgens in het gebouw vorm krijgen. Daarmee verbindt het digitale contact de verschillende manieren waarop bewoners elkaar ontmoeten en contact onderhouden in de eerste maanden van het wonen in het Sumatrahof.

Bovendien maakt de beschrijving van alledaags, gepland en digitaal contact zichtbaar dat sociale interactie in het Sumatrahof niet losstaat van de ruimtelijke inrichting en de sociale initiatieven die betrokken partijen inzetten. In het volgende hoofdstuk wordt de rol van deze ruimtelijke en sociale keuzes verder belicht.

4. DE ROL VAN RUIMTELIJKE EN SOCIALE KEUZES IN SOCIALE INTERACTIE

Sinds de oplevering van het Sumatrahof kreeg het sociale leven stap voor stap vorm in het dagelijks gebruik van het gebouw. In het voorbijgaan ontstonden korte uitwisselingen - een groet bij de brievenbussen, een praatje in de entreehal of op de stoep op de galerij. Gaandeweg leerden bewoners gezichten, namen en woonplekken kennen en werd duidelijk hoe ritmes, routes en zichtbaarheid beïnvloeden wie elkaar wanneer treft. Naast deze alledaagse ontmoetingen kwamen momenten waarop bewoners elkaar bewust opzochten: eerst gefaciliteerd door de kwartiermakers, later ook door bewoners zelf in de gemeenschappelijke ruimte en in kleinschalige initiatieven. Parallel daaraan groeide een digitale laag; via een WhatsAppcommunity bleven bewoners in contact en werd praktische afstemming makkelijker.

Zo worden drie vormen van contact zichtbaar: alledaags, gepland en digitaal. Hoewel deze vormen elkaar aanvullen, spelen alledaags en gepland contact in de startfase de meest directe rol in het sociale leven van het Sumatrahof, omdat zij nauw verbonden zijn met de ruimtelijke en sociale keuzes die vooraf zijn gemaakt. De digitale laag sluit hier op een natuurlijke manier bij aan en ondersteunt deze processen waar dat passend is. In dit hoofdstuk wordt geanalyseerd hoe de ruimtelijke opbouw en sociale organisatie voorwaarden scheppen voor ontmoeting, en hoe de digitale laag daarop aansluit en contact verder faciliteert. Daarbij wordt zichtbaar dat sociale interactie voortkomt uit een samenspel van ruimtelijke en sociale keuzes, waarin keuzevrijheid van bewoners als terugkerend uitgangspunt fungeert.

4.1 ALLEDAAGS CONTACT EN RUIMTELIJKE KEUZES

Zoals beschreven in hoofdstuk 3 ontstaat alledaags contact in het Sumatrahof vooral in het voorbijgaan: gedag zeggen, een praatje in de lift, een uitwisseling op de galerij. Deze empirische bevindingen sluiten direct aan bij de ontwerpintentie die in hoofdstuk 1 is geformuleerd: het creëren van een menselijke maat, een prettige route van openbaar via collectief naar privé, en drempelzones die aanspreekbaarheid

VOORPLEIN - BINNENTUIN - DREMPELZONE

mogelijk maken en privacy vergroten. Het ontwerp maakt lichte, informele interactie niet verplicht, maar wel mogelijk - een uitgangspunt dat door bewoners wordt bevestigd in hun waardering voor het vrijblijvende karakter van deze ontmoetingen. Bovendien maken ook cliënten en medewerkers van De Haardstee deel uit van deze alledaagse contactdynamiek. Door hun zichtbare aanwezigheid en alledaagse contact binnen het gebouw bewegen zorgpraktijken mee met de dagelijkse routines in het Sumatrahof, zonder als afzonderlijk of bijzonder te worden benoemd.

De ruimtelijke werking van het gebouw manifesteert zich vooral langs de route van straat naar huis. De opeenvolging van voorplein, entreehal, binnentuin en galerij vormt een reeks gedeelde, functionele plekken die bewoners dagelijks passeren. Juist doordat deze plekken onderdeel zijn van aankomst en vertrek, ontstaan herhaalde, spontane uitwisselingen. In de klus- en verhuisperiode faciliteerde dit de eerste ontmoetingen; later werd herkenning mogelijk zonder expliciete afspraken. Zichtlijnen en brede galerijen versterken dit effect: bewoners kunnen elkaar zien en aanspreken zonder direct in elkaars persoonlijke ruimte te komen. Wie zich hier tijdelijk ophoudt - bijvoorbeeld al zittend op een bankje - wordt een laagdrempelig aanspreekpunt voor voorbijgangers.

Keuzevrijheid vormt een volgend samenhangend element. Het ontwerp biedt meerdere routes en ondersteunt verschillende ritmes, waardoor bewoners hun bewegingen kunnen afstemmen op persoonlijke voorkeuren. Even verblijven in collectieve zones vergroot de kans op contact; doorlopen verkleint die kans. Zo faciliteert het ontwerp ontmoeting zonder dat op te leggen. Tegelijkertijd laten de bevindingen zien dat deze mogelijkheden niet uniform worden benut: persoonlijke voorkeuren, dagelijkse bestemmingen en omstandigheden zoals het weer beïnvloeden ook hoe vaak en waar toevallige ontmoetingen plaatsvinden. Het ontwerp schept condities; of en hoe vaak contact ontstaat, hangt samen met de verschillende persoonlijke en situationele omstandigheden.

In dat licht is het opvallend dat alledaagse contactmomenten ontstonden in een periode waarin het gebruik van buitenruimtes minder vanzelfsprekend was: het onderzoek vond plaats in de herfst, een seizoen waarin bewoners zich doorgaans meer naar binnen terugtrekken. Dit onderstreept dat de ruimtelijke opbouw van het Sumatrahof ook in deze periode aanleiding bood voor lichte, spontane vormen van ontmoeting, zonder dat dit door ontwerp of organisatie werd afgedwongen.

Alledaags contact vormt daarmee een lichte, maar betekenisvolle basislaag voor samenleven. Het draagt bij aan herkenning en situatief vertrouwen, zonder verwachtingen of verplichtingen te scheppen. Daarbovenop blijkt uit hoofdstuk 3 dat bij een deel van de bewoners al de wens ontstaat om contact te verdiepen - een ontwikkeling die zichtbaar wordt in gepland contact.

“Keuzevrijheid vormt een volgend samenhangend element. Het ontwerp biedt meerdere routes en ondersteunt verschillende ritmes, waardoor bewoners hun bewegingen kunnen afstemmen op persoonlijke voorkeuren.“

4.2 GEPLAND CONTACT EN SOCIALE KEUZES

Anders dan het spontane contact, berust gepland contact in het Sumatrahof op organisatie en afstemming: bijeenkomsten, gezamenlijke activiteiten en

overlegmomenten worden doelgericht vormgegeven met afspraken over tijd, plaats en inrichting. Uit de bevindingen blijkt dat gepland contact vooral zichtbaar wordt op plekken en momenten waar sociale keuzes richting geven aan ontmoeting. Het gaat om de vier keuzes zoals beschreven in het eerste hoofdstuk: (1) een persoonlijke benadering van bewoners, (2) het beschikbaar stellen van een gemeenschappelijke ruimte, (3) het betrekken van bewoners bij inrichting en gebruik van de leefomgeving, en (4) de inzet van een kwartiermaker. Het samenkomen en overlappen van deze keuzes maakt tijd, structuur en gezamenlijke aandacht beschikbaar en vormt daarmee een sociaal kader waarbinnen gepland contact in de eerste fase in het Sumatrahof ontstaat.

De vier keuzes grijpen in de praktijk in elkaar en versterken elkaar. De persoonlijke benadering verlaagt drempels en nodigt uit; de gemeenschappelijke ruimte biedt een neutrale, vaste plek buiten de privésfeer; betrokkenheid bij inrichting levert inhoud én proces voor ontmoeting; en de kwartiermakers introduceren ritme en structuur. In de startfase is deze samenhang zichtbaar in de inzet van Peen en Ui. Zij organiseren ontmoetingen, benaderen bewoners actief, laten activiteiten in de gemeenschappelijke ruimte plaatsvinden en maken overleg over de leefomgeving concreet. Daarmee wordt gepland contact niet alleen mogelijk, maar ook laagdrempelig en herkenbaar. Binnen dit kader geven de kwartiermakers richting aan het proces: kennismakingen worden opgestart, bijeenkomsten krijgen vorm en bewoners worden gaandeweg uitgenodigd om zelf initiatief te nemen. Dit mondt tegen het einde van het onderzoek uit in het eerste initiatief dat door bewoners zelf is opgezet.

Net als bij alledaags contact spelen bij gepland contact, naast de sociale keuzes, ook andere factoren een rol. Beschikbare tijd, persoonlijke voorkeuren en de relevantie van onderwerpen beïnvloeden of en wanneer bewoners aansluiten. Sommige bewoners nemen een actieve rol, anderen volgen op afstand of kiezen bewust niet mee te beslissen. Deze variatie onderstreept dat vrijblijvendheid niet alleen een effect is, maar een expliciete sociale keuze: ontmoeting wordt gefaciliteerd, niet opgelegd.

Gepland contact staat bovendien in samenhang met andere vormen van interactie. Het bouwt voort op alledaagse herkenning dat ontstaat in het dagelijks gebruik van het gebouw en wordt vaak voorbereid of gevolgd door digitale afstemming. Zo ontstaat een sociaal geheel waarin tijd, plaats en communicatievormen elkaar aanvullen.

“De persoonlijke benadering verlaagt drempels en nodigt uit; de gemeenschappelijke ruimte biedt een neutrale, vaste plek buiten de privésfeer; betrokkenheid bij inrichting levert inhoud én proces voor ontmoeting; en de kwartiermakers introduceren ritme en structuur. “

4.3 DIGITALE LAAG ALS AANVULLING

Waar alledaags contact vooral voortkomt uit ruimtelijke condities en gepland contact uit sociale organisatie, ontwikkelde zich naast dit raamwerk een digitale laag die door bewoners werd toegevoegd. Kort na de oplevering besloten enkele bewoners tijdens de Ontmoetsoep een WhatsApp-groep te starten. Wat begon als een kleine groepsapp groeide in de eerste maanden uit tot een doorlopende digitale uitwisseling binnen het Sumatrahof. Later kreeg deze laag meer structuur: naast de algemene groep ontstonden subgroepen over de gemeenschappelijke ruimte, binnentuin en ruilkast. Zo konden bewoners niet alleen meelezen in de hoofdgroep, maar ook deelnemen aan gesprekken over specifieke thema’s. De algemene groep bleef intussen functioneren als plek voor praktische vragen, organisatorische afstemming en informele uitwisseling.

De WhatsAppcommunity verbindt op deze manier verschillende momenten van contact, zonder dat zij de fysieke ontmoetingen vervangt. Berichten in de groep leiden regelmatig tot ontmoetingen in de fysieke leefomgeving, bijvoorbeeld wanneer bewoners spullen lenen, pakketjes ophalen of samen iets afstemmen. Ook fungeert de digitale laag als katalysator voor initiatieven: ideeën kunnen snel worden gedeeld en vormgegeven, zonder dat daar direct een fysieke bijeenkomst voor nodig is.

Gaandeweg sloten ook betrokken partijen zich aan bij deze door bewoners opgezette digitale infrastructuur. De kwartiermakers van stichting Peen en Ui volgden en ondersteunden de groepen vanuit hun rol, en gebruikten de app soms voor uitnodigingen of vervolgafspraken. Vanuit Ons Doel namen drie medewerkers van het sociaal beheer deel, waardoor een korte lijn ontstond voor praktische mededelingen. Later werd ook een regiebegeleider van De Haardstee lid, waardoor dezelfde digitale zichtbaarheid voor de zorgorganisatie beschikbaar kwam. Daarmee kreeg de digitale laag een ondersteunende plaats binnen het bredere geheel aan contactvormen.

Het gebruik van de WhatsAppcommunity verschilt per bewoner. Sommige bewoners lezen vooral mee, anderen reageren af en toe, en een kleinere groep is regelmatiger actief. Waar de één liever niet deelneemt aan het groepsgesprek, zoekt een ander juist digitale aansluiting, of beperkt zich tot éénopéén berichten. Deze diversiteit maakt de digitale omgeving dynamisch, maar soms ook onoverzichtelijk. Gesprekken kunnen door elkaar lopen of langs elkaar heen gaan, waarna meestal een toelichting of luchtige reactie volgt die het gesprek weer richting geeft. Zo blijkt de digitale laag niet alleen functioneel, maar ook een plek waar omgangsvormen zich gaandeweg ontwikkelen.

De groei van deze digitale laag brengt daarnaast enkele aandachtspunten met zich mee. Bewoners en betrokken partijen zoeken al doende naar passende vormen van communicatie, wat vragen oproept over laagdrempeligheid, toegankelijkheid en inclusiviteit. Ook de keuze om wel of niet deel te nemen – en in welke subgroepen – kan invloed hebben op betrokkenheid en zicht op informatie. Tegelijkertijd biedt de informele stijl van communiceren kansen voor verbondenheid. Zodoende markeert de digitale laag vooral een aanvullende dynamiek, die niet voortkomt uit de ruimtelijke en sociale keuzes van het Sumatrahof, maar wel relevant is om te duiden als onderdeel van het sociale leven in deze startfase.

EEN BEWONERSAVOND

CONCLUSIE

Dit onderzoek liet zien hoe ruimtelijke en sociale keuzes in het Sumatrahof sociale interactie tussen bewoners beïnvloeden en welke betekenis deze inzichten hebben voor bredere vraagstukken over leefbaarheid, informele zorg en gemeenschapsvorming. Het Sumatrahof is ontworpen en georganiseerd met de ambitie niet alleen woningen te realiseren, maar ook voorwaarden te scheppen voor ontmoeting. Die ambitie blijkt in de praktijk zichtbaar: **in slechts vijf maanden tijd ontwikkelden zich drie vormen van contact – alledaags, gepland en digitaal – die elkaar aanvullen en samen een sociaal repertoire vormen waarin bewoners herkenning, nabijheid en verbondenheid ervaren.**

In het dagelijkse gebruik van het gebouw blijkt alledaags contact een betekenisvolle basis te vormen. Ruimtelijke keuzes scheppen condities voor lichte, spontane interactie in het dagelijks gebruik van het gebouw. Op de route van straat naar huis doen zich herhaaldelijk vluchtige ontmoetingen voor, ingebed in dagelijkse routines van bewoners. Zichtlijnen, drempelzones en een menselijke maat maken aanspreekbaarheid mogelijk. Bewoners waarderen dat dit contact mogelijk wordt gemaakt zonder verplichting: zij bepalen zelf wanneer, hoe en in welke mate zij zichtbaar of aanspreekbaar zijn. **Deze vorm van vrijblijvende interactie draagt bij aan herkenning en vertrouwdheid tussen bewoners en vormt een basis voor onder meer geplande ontmoetingen.**

Voortbouwend op die alledaagse herkenning maakten sociale keuzes tijd, structuur en gezamenlijke aandacht beschikbaar voor gepland contact. De beschikbaarheid van een gemeenschappelijke ruimte bood een neutrale plek buiten de privésfeer; het betrekken van bewoners bij inrichting en gebruik versterkte eigenaarschap; en de inzet van kwartiermakers introduceerde ritme, uitnodiging en procesbegeleiding. In samenhang ondersteunden deze keuzes de doorgroei van spontane ontmoetingen naar terugkerende bijeenkomsten en eerste bewonersinitiatieven – met behoud van keuzevrijheid voor bewoners om aan te sluiten op een manier die bij hen paste. De digitale laag, hoewel niet vooraf gekozen, groeide uit tot een aanvullende verbinder die afstemming versnelt en continuïteit biedt.

Deze bevindingen onderstrepen dat sociale interactie wel degelijk gestimuleerd kan worden, zowel in ontwerp als in organisatie, met keuzevrijheid als rode draad. Juist deze balans maakt dat bewoners zich vrij voelen om hun eigen mate van betrokkenheid te bepalen. Hierdoor ontstaan uiteenlopende vormen van participatie, van incidentele gesprekken tot actieve bijdrage aan besluitvormingsprocessen. Ruimtelijke en sociale keuzes maken ontmoeting mogelijk; de mate en vorm waarin zij tot leven komen, hangt samen met persoonlijke voorkeuren, ritmes en andere omstandigheden. De eerste maanden van het wonen in het Sumatrahof laten zien dat deze keuzes ontzettend waardevol zijn: zelfs in een koude, meer naar binnen gerichte periode groeien lichte contacten uit tot een betekenisvolle basis voor prettig samenleven.

Teruggrijpend op de vraag uit de introductie – hoe ontwerp je een woonomgeving waar mensen niet alleen naast elkaar wonen, maar ook mét elkaar leven? – laat het Sumatrahof zien dat bewuste keuzes in ruimte en sociale organisatie een groot verschil kunnen maken. Niet door ontmoeting op te leggen, maar door condities te scheppen waarin bewoners zelf hun betrokkenheid vormgeven. **De bevindingen maken zichtbaar dat deze condities in de praktijk al in korte tijd leiden tot herkenning en vertrouwdheid, tot wederkerige hulp in alledaagse bezigheden en digitale uitwisseling, en tot bewonersinitiatieven die voortbouwen op de gedeelde sociale basis die zich in deze periode ontwikkelde. Daarmee laat het Sumatrahof zien hoe ruimtelijk ontwerp en sociale organisatie bij kunnen dragen aan actuele vraagstukken rondom leefbaarheid en samenleven en welke waardevolle sociale processen zich kunnen ontwikkelen wanneer ontmoeting wordt gefaciliteerd en bewoners ruimte krijgen voor initiatief.**

FOTO JEROEN MUSCH

“De bevindingen maken zichtbaar dat deze condities in de praktijk al in korte tijd leiden tot herkenning en vertrouwdheid, tot wederkerige hulp in alledaagse bezigheden en digitale uitwisseling, en tot bewonersinitiatieven die voortbouwen op de gedeelde sociale basis die zich in deze periode ontwikkelde. “

BRONNEN

ABv Ethical Guidelines
s.a. Geraadpleegd op 11-09-2025 via https://www.universiteitleiden.nl/en/social-behavioural-sciences/cultural-anthropology-and-development-sociology/research/guidelines-protocols--policies#ethical-guidelines

Brock, Anneke, Manja Coopmans, Maxime van de Gevel, Matthijs Uyterlinde en Esra van Koolwijk
2025 *Publieke familiariteit in de wijk: Ruimte maken voor lichte contacten. In Fysiek volgt sociaal: Negen visies op de leefomgevingen van morgen.* Pp 71–81. Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening.

Gehl, Jan
2010 Cities for People. Washington, DC: Island Press.

Movisie
2020 Wij in de wijk: Ontmoeting als Sleutel Voor Sociale Cohesie.

Sociaal en Cultureel Planbureau
2024 Sociale en Culturele Ontwikkelingen 2024: Koersen op Kwaliteit van de Samenleving.

Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland
2024 Complexe zorg: 'Bij de Complexe Zorg Liggen de Grootste Uitdagingen Voor Onze Sector.' In: Jaarverslag VGN 2024. https://www.vgn.nl/achtergrond/complexe-zorg-bij-de-complexe-zorg-liggen-de-grootste-uitdagingen-voor-onze-sector

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
2025 Mens en klimaat: De kracht van sociale infrastructuur bij adaptatie.

Zijdekwartier architecten
2019 Het Thuisgevoel Sumatrastraat 195. 1610-sumastrastraat_thuisgevoel_zijdekwartier-zijdekwartier-architecten.pdf

DANKWOORD

Dit onderzoek en het voorliggende rapport zijn mede mogelijk gemaakt dankzij de subsidie van de gemeente Leiden. Daarnaast is de totstandkoming te danken aan de inzet en betrokkenheid van verschillende partijen. Een bijzondere waardering gaat uit naar de bewoners van het Sumatrahof, die bereid waren hun tijd en ervaringen te delen in gesprekken en interviews. Hun openheid heeft een rijk beeld opgeleverd van het leven in het Leidse Sumatrahof. Ook stichting Peen en Ui verdient dank voor het actief betrekken bij bewonersbijeenkomsten en het bieden van een waardevolle inkijk in hun werkwijze. Zorgorganisatie De Haardstee wordt bedankt voor het fijne werkgeverschap. In het bijzonder gaat dank uit naar de medewerkers van het steunpunt in het Sumatrahof, waar altijd ruimte was om mee te kijken en vragen te stellen. Daarnaast wordt waardering uitgesproken voor woningstichting Ons Doel en Zijdekwartier architecten, niet alleen voor hun opdrachtgeverschap, maar ook voor het delen van informatie over het ontwerp en de visie achter het Sumatrahof. Zijdekwartier architecten heeft met haar fotografie een belangrijke bijdrage geleverd aan de visuele ondersteuning van dit rapport. Tot slot gaat dank uit naar Jan Jansen, voor zijn adviserende rol vanuit de Universiteit Leiden bij de start van het onderzoek.